

Stasio Šalkauskio jubiliejams artėjant

Gruodžio 2 dieną Šiauliuose vyks minėjimas-konferencija – įžanga į ateinančių metų Stasio Šalkauskio jubiliejus: 125 metai nuo jo gimimo, 70 metų nuo jo mirties ir 10-tos Stasio Šalkauskio vardo premijos skyrimo (premija įteikiama per gimtadienį – gegužės 16 dieną). Premija visuomenės siūloma ne tik už kultūros, meno ir filosofinės minties ugdymą, bet ir už S. Šalkauskio idėjų sklaidimą.

S. Šalkauskis – iškilus mokslininkas, filosofas ir pedagogas, filosofinės kultūrinės pedagogikos puoselėtojas ir jos lietuviškosios terminijos pradininkas, lietuvių tautinio ugdymo ideologas, Lietuvos universiteto koncepcijos bei Lietuvių katalikų mokslų akademijos kūrėjas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, rektorius, Lietuvos katalikų mokslų akademijos akademikas.

S. Šalkauskis – didžiulis moralinis ir mokslinis autoritetas, papuošęs mūsų šimtmetį. Gimė gydytojo Julijono Šalkauskio nuo Joniško ir bajoraitės Barbaros Goštautaitės nuo Kėdainių šeimoje. Augo ir gimnaziją baigė Šiauliuose, studijavo Maskvoje teisę ir Fribūre filosofiją.

S. Šalkauskis siekė auklėti tautą per filosofiją. Jis visur ieškojo tiesos, norėjo šviesuomenei duoti tvirtus pasaulėžiūros pagrindus, kad materialinės vertybės tarnautų aukštesnėms vertybėms – tiesai, grožiui ir gėriui. Vien ekonomika arba fizinis lavinimasis neugdo pilnaverčio žmogaus. Aukščiausią gyvenimo prasmę matė gyvajame ryšyje su Bažnyčia: Kiek daug lietuvių tauta nustojo dėl pavėlavusio krikšto.

S. Šalkauskis rašė, kad nė viena tauta, nesvarbu didelė ar maža, nėra pati sau tikslas – visos tautos save įprasmina vykdydamos Kūrėjo užduotį, kultūrinant pasaulį. Pagrindinės kultūros formos: žinija – (visokios tiesos atskleidimas), dora ir menas. Fonas asmeninei ir bendrai kultūrai ugdytis yra savoji tauta: ją mylėdami, mokomės mylėti žmoniją. S. Šalkauskis perspėjo, kad didžiosioms tautoms žalingas jų šovinizmas, o mažoms tautoms – tautinio atskirumo pervertinimas. Istorija lietuvių tautai skyrė kurti Rytų intuityvumo ir Vakarų racionalumo sintezę, labai reikalingą Europos kultūrai, ir taip prabilti į pasaulį.

S. Šalkauskis yra universalios lietuviškos pedagogikos sistemos bei terminijos pradininkas. Jo pedagogikos, aplenkusios savo laiką, šūkis – siekti lietuviškos Rytų ir Vakarų pedagogikų sintezės ir nekeliaklupsčiauti kitų šalių sistemoms.

Dail. Julija ŠALKAUSKIENĖ. Stasio Šalkauskio portretas

Jo kultūros filosofija artima jo pedagogikos sistemai, pritaikyta tautos ugdymui, pilnai humanizmo, jungiančiai savo krašto tradicijas su modernaus gyvenimo reikalavimais ir svetimai mechaniškai eklektikai. S. Šalkauskio visuomeninė veikla nukreipta į jaunimą. Daug metų jis buvo ateitininkų ideologu ir vadu, redagavo „Židinį“, dirbo Terminologijos komisijoje, buvo Kalbos draugijos narys, Katalikų mokslo akademijos akademikas.

S. Šalkauskis kūrė Gyvosios dvasios judėjimą, ypač skirtą jaunimui. Gyvoji dvasia – dvasinė jaunatvė – drąsi ir tiesi, bekompromisė, atlaidi žmonių silpnybėms, svetima snobizmui ir nepakenčianti veidmainystės. Kas tuos idealus tik žodžiais išpažintų, o jais negyventų, iš tikrųjų neturėtų jokių idealų.

Filosofas perspėjo, kad mūsų maži tautai tėra tik viena alternatyva – arba stiprinti krikščionybę, dvasinę kultūrą, arba nukrikščionėti ir tapti civilizuotais barbarais. Brutaliu zoologizmu jis vadino nuogybių kultą, padugnių siautėjimą, laukinį pramogavimą, „laisvės“ vardan griauinančius tradicijas. Apgailėjo naujų veikėjų norą gyventi prabangiai, reikalauti sau išskirtinių teisių, be aukštesnių interesų ir principinio požiūrio į tautos problemas.

S. Šalkauskis valstybės krizių priežastį matė žmogaus iškėlimą gyvenimo centru. Bet visa ko centras – tai Visatos Kūrėjas. Žmogus – ne pats sau tikslas, o tik kūrinijos viršūnė. Labai svarbu neprarasti amžinųjų principų, taikantis prie laiko dvasios, o ugdyti tautos „geruomenę“ – rinktinę jėgą, kylančią iš liaudies. Valdanti partija neturi savo interesų tapatinti su valstybės interesais: tautai ir visuomenei gresia pavojus virsti dvasios vergais, kurie šiandien stabą garbina, o rytoj jį niekina.

Prieš 80 metų Stasys Šalkauskis tartum pranašavo mūsų dienas: Kol turėjom bendrą priešą, visada buvome vieningi. Kai atėjo laikas skinti mūsų kovos vaisius, ne vienas ėmė srėbti bendras gėrybes pilna burna – visokie egoistai ir doriniai minimalistai mano, jog atėjusi valanda aprūpinti savo asmeninius reikalus.

S. Šalkauskio ankstyva mirtis sutrukdė palikti savąją filosofinę sistemą, nors jis ir aprėpė visas žmogaus gyvenimo sritis: gamtos – prigimties, dvasinės kultūros ir dieviškosios religijos.

S. Šalkauskis visą gyvenimą buvo tikintis ir praktikuojantis katalikas – mokslininkas, nieiškojęs istorijos šiukšlyne beždžionės žandikaulio. Prof. M. Romeris yra sakęs: S. Šalkauskis buvo vienas tų, dėl kurių Viešpats būtų pagailėjęs Sodomos ir Gomoros.

S. Šalkauskio idėjų nesunaikino laikas – jos tebeturtina mūsų dvasinį gyvenimą visose srityse: filosofijoje, pedagogikoje, kultūros, tautos ir religijos baruose. Jis anuomet sielojosi, kad jo idėjų vaisiai nėra tokie, kokių troško: Man džiugu, kad kylama nurodyta linkme. Man skaudu, kad nenorime pasistiebti.

Nepriklausomoje Lietuvoje Stasys Šalkauskis nebuvo vienišas – jį supo didelis būrys jo idealus vertinančių bendraminčių. Tai A. Dambrauskas-Jakštas, vyskupai M. Reinys, P. Bučys, K. Paltarokas, profesoriai J. Eretas, P. Dovydaitis, K. Pakštas, P. Kuraitis, V. Sezemanas, L. Karsavinas, V. Šilkarskis, kunigai S. Yla, A. Lipniūnas, būsimieji daktarai J. Girnius, A. Maceina, Z. Ivinskis, J. Grinius, J. Ambrazevičius, P. Dielininkaitis, I. Skrupskelis, K. Dineika ir kiti žinomi ir nežinomi šviesuoliai. Žiaurūs okupacijų vėjai juos visus išpustė – vienus į Rytus, kitus į Vakarus, trečius Amžinybėn. Todėl, minint S. Šalkauskį, negalima tylomis praeiti pro aną šviesuomenę, kurios spindėjimas pasiekia ir mūsų dienas.

